

УДК 81.27/811.111-112'06

ББК С 26

СТРУКТУРА І ФУНКЦІОНУВАННЯ АБСОЛЮТНИХ ДІЄПРИКМЕТНИКОВИХ ПІДРЯДНИХ РЕЧЕНЬ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ XIV–XVII СТ.

СЕМЕНЕНКО Г. М.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті розглянуто структуру, походження та функціонування абсолютних дієприкметникових підрядних речень в англійській мові XIV–XVII ст. Установлено співвідношення суб'єкта непоширеного абсолютного речення досліджуваного періоду з іменною фразою у складі головного речення, яке в більшості випадків екплікується як частина-ціле. У рамках теорії копіювання кодів зростання уживаності абсолютних речень визначено як результат селективного частотного копіювання. Проаналізовано соціолінгвістичні параметри процесу поширення мовної зміни; експансію абсолютних підрядних дієприкметникових речень в ранньомовноанглійській мові схарактеризовано як мовну зміну “зверху”.

Ключові слова: абсолютне речення, теорія копіювання кодів, соціолінгвістичні параметри, ранньомовноанглійська мова.

The article analyzes the structure, origin and functions of English absolute participial clauses in 14–17th c. The co-reference of the absolute clause subject with a nominal phrase in the main clause is characterized as being explicitly ‘part-whole’ in most cases. Within the framework of the code-copying theory the growing number of absolute clauses is defined as a result of selective frequency copying. The sociolinguistic parameters of the linguistic change were investigated and the expansion of absolute participial clauses in Early Modern English was described as a change from above.

Key words: absolute clause, code-copying theory, historical sociolinguistics, Early Modern English.

Невід’ємною частиною синтаксису сучасної англійської мови є комплексна система неособово-дієслівних речень: інфінітивних, герундіальних, дієприкметникових, яка протягом усієї задокументованої історії англійської мови зазнавала постійних змін і реструктуризації: деякі зміни є невеликими за масштабом, інші – систематичними довгостроковими пересувами, що тривали/тривають більше тисячі років. Одним із прикладів таких тривалих змін є розвиток абсолютних підрядних дієприкметникових речень (далі – АПДР), що, як і решта англійських абсолютних підрядних речень (неособово-дієслівних і бездієслівних), з одного боку, є ефективним засобом синтаксичної компресії, оскільки допомагають у компактний спосіб виділяти деталі або частини цілого. З іншого боку, їх асоціація з формальним мовленням робить ці речення дещо недоречними в розмовному неформальному спілкуванні. Проблеми визначення синтаксичного статусу [1; 4; 10; 17] і походження [5; 7; 9; 13; 15] абсолютних речень в англійській мові постійно привертають увагу синтаксистів, проте актуальним залишається вивчення походження англійських абсолютних неособово-дієслівних речень з експліцитним суб'єктом та їх інтеграція до синтаксичної системи з урахуванням нових критеріїв аналізу речень в контексті останніх досягнень теорії мовних змін.

Метою статті є аналіз структури, походження та функціонування абсолютних дієприкметникових речень в англійській мові XIV–XVII ст. як мовної зміни “зверху” з урахуванням нових здобутків теорії копіювання кодів (*code-copying framework*).

Вивчення структури і історії конструкції в англійській мові спонукало лінгвістів до винайдення терміна, який би найточніше передавав суть цього синтаксичного явища. Запропоновані терміни включали *absolute constructions* (B. Mitchell), *absolute free adjuncts* (E. Krusinga), *absolute nominatives* (G. Curme), *absolute clauses* (R. Quirk et al.), *nominative absolutes* (H. Poutsma), *gerundivized clauses* (L. Talmy), *absolute adjuncts* (F. Visser), *absolutes* (B. Kortmann) [10, p. 18–19]. У радянській і пострадянській лінгвістиці найбільш популярними були терміни “абсолютний зворот” і “абсолютна конструкція”, перший з яких був відкинтий дослідниками англійського синтаксису як такий, що неточно відображає синтаксичний статус досліджуваного явища [1, с. 14–19]. Термін “абсолютна конструкція”, який наразі домінує в традиційних підручниках з практичної граматики, вважаємо не зовсім доречним, оскільки він є прикладом автогіпонімії: його використовують і як загальний термін, і як термін на позначення класу абсолютних речень.

Слідом за авторами “The Comprehensive grammar of the English Language” [14] і в контексті останніх досліджень структури і синтаксичного статусу неособово-дієслівних підрядних речень у рамках теорії принципів, параметрів і програми мінімалізму Н. Хомського, у дослідженні використовуємо термін “абсолютні підрядні речення” (“absolute clauses”).

Абсолютні дієприкметникові підрядні речення визначаємо як неособово-дієслівні адвербіальні клаузи з експлікованим суб’єктом, які не вводяться підрядним сполучником і не є комплементом прийменникової фрази. Термін “абсолютні” (від лат. *absolvere* – “звільняти”) застосовується тому, що цей тип синтаксичних одиниць не зв’язаний з головним реченням синтаксичними засобами. Експліцитний суб’єкт абсолютного дієприкметникового підрядного речення, як правило, не співвідноситься з суб’єктом головного речення.

Незважаючи на незв’язаність абсолютного речення з головним реченням на синтаксичному рівні, на семантичному рівні воно не є ізольованим: абсолютне підрядне речення функціонує в складному реченні як підрядне обставинне часу, допусту, причини, супутньої дії. Суб’єкт аналізованого абсолютного підрядного речення виражений іменною фразою, предикативний неособово-дієслівний конститuent – дієприкметником минулого або теперішнього часу.

(1) ... *I beleive you cannot but know that for that mony you and my mother may bee boarded well either-in City or Country and Pall being placed abroad in some good service spend your days without further cares or charge* [18].

У визначенні абсолютного речення ключову роль відіграє характер суб’єкта, в першу чергу при порівнянні з вільними ад’юнктами, суб’єкт дії яких є кореферентним із суб’єктом головного речення. На думку Ф. Віссера, саме логічні відношення між суб’єктом головного речення SM і суб’єктом абсолютного підрядного SA лежать в основі виокремлення абсолютних підрядних речень як особливого типу синтаксичних конструкцій [17, p. 1259]. Така формальна неідентичність граматичних суб’єктів дії головного і підрядного речення наразі вважається найважливішим критерієм для дефініції абсолютних речень в англійській мові [10; 14].

Водночас характер референта SA, зокрема його відмінність від референта головного речення, не може вважатися достатньою умовою для визначення абсолютного підрядного речення. Дослідження таких синтаксичних одиниць у сучасній англійській мові [10] виявили, що суб’єкт абсолютного речення може мати різний ступінь кореферентності з предикативним центром головного речення, або іменними фразами у складі головного речення, аж до повного збігу. Таким чином, абсолютні речення не можуть уважатися семантично відокремленими від головного речення у тому смислі, що жодна з його складових, і, особливо, SA, не є кореферентною з аргументами особового дієслова головного речення. Ступінь кореферентності часто залежить від наявності в абсолютному реченні прийменника *with* (augmented absolute participial clauses): суб’єкт таких АПДР частіше не кореферує з жодною іменною фразою головного речення (52 %, за даними Б. Кортманна), і чим більша кореферентність,

тим нижча частота вживання таких синтаксичних конструкцій [10]. Суб'єкт АПДР без прийменника *with*, зазвичай, співвідноситься з певною іменною фразою у складі головного речення. Крім того, в більшості випадків експлікуються відношення частина-ціле (47 %).

Дані щодо ступеня взаємозв'язаності суб'єктів АПДР і головного речення у ранньоніовоанглійській мові не виявили суттєвих розбіжностей із даними Б. Кортманна. Так, у дослідженні приватного листування (PCEEC корпус) нами виявлено такі тенденції (табл. 1):

Таблиця 1

АПДР (*unaugmented*)
у Корпусі ранньоніовоанглійського листування (PCEEC)
(150 = 100 %)

співвідношення частина-ціле (експліцитне)	39 %
співвідношення частина-ціле (імпліцитне)	30 %
жодного співвідношення	25 %
повна ідентичність	6 %

Заперечення щодо семантики суб'єктів абсолютного і головного речень як фактора для визначення абсолютного речення робить формальне протиставлення граматичних підметів достатнім критерієм для маркування синтаксичної конструкції як абсолютного підрядного речення. Слідом за Б. Кортманном, уважаємо наявність експлікованої іменної фрази у функції підмета достатньою характеристикою абсолютного підрядного речення [10, р. 42]. Крім того, наявність експлікованого суб'єкта відокремлює абсолютні речення від вільних ад'юнктивів.

В історичному розвитку двох вищезазначених конструкцій основну роль відігравав саме суб'єкт дії, вираженої дієприкметником. Зважаючи на дуже високу частоту вживання вільних ад'юнктивів і дуже низьку частотність абсолютних речень з повною кореферентністю суб'єктів головного і підрядного речень, а також невживаність у сучасній англійській мові останніх, якщо суб'єкт виражений особовим займенником, спостерігаємо тенденцію до заміни абсолютних речень вільними ад'юнктами у випадку повної ідентичності суб'єктів, у той час як абсолютні речення є цілком доречними при неспіввіднесеності підметів обох частин складного речення.

Походження абсолютних підрядних речень в англійській мові продовжує привертати інтерес дослідників, які наразі є прихильниками однієї з двох концепцій: 1) або вживання абсолютних речень у давньоанглійській мові є прикладом синтаксичного запозичення з латинської мови [4; 9; 16; 15]; 2) або конструкція є автохтонною, германською за походженням [3; 5; 7; 13], причому кожен з цих підходів має свої сильні і слабкі сторони.

Оскільки абсолютні речення існували в індоєвропейській прамові [7, р. 164] і є широко представленими на різних етапах розвитку індоєвропейських мов, досить вірогідним видається автохтонне пояснення їхнього походження, тим більше, що при запозиченні спостерігалася б значна варіативність у відмінках суб'єкта, адже перекладачі не завжди могли з упевненістю співвідносити відмінки в латинській і давньоанглійській мові. Іншими словами, факт відсутності в давньоанглійській мові аблативу, який найчастіше вживався в латинських абсолютних реченнях, повинен був би створювати перешкоди при відтворенні латинських конструкцій синтаксичними засобами давньоанглійської мови, чого не спостерігаємо в давньоанглійських текстах.

На ранніх етапах розвитку індоєвропейських мов існували два типи абсолютних речень: так звані, первинні й вторинні абсолютні речення [3, р. 285]. Наприклад, первинні абсолютні речення, найдавніші й найпоширеніші, у латинській мові представлені *Ablativus Absolutus*, а *Nominativus Absolutus* і *Genetivus Absolutus* вважаються вторинними конструкціями.

У давньоанглійській мові первинними абсолютними реченнями є речення з суб'єктом у давальному (1) або орудному відмінку, два відмінки розглядаються як єдина категорія, оскільки вже на початку цього періоду спостерігаємо синкретизм двох форм у парадигмі іменника, незважаючи на спорадичне збереження орудного відмінка у сильних прикметників і вказівних займенників:

(1) *ȝa soȝlice him swa wependum. ȝa com ȝara sacerda ealdorman ȝe Petrus him tosende* [19].

<i>him</i>	<i>swa</i>	<i>wependum</i>
they-DAT.PL	so-ADV	wepan-PR.PART.-DAT.PL

“І тоді дійсно до них, у той час як вони (тому що вони) так плакали, прийшов старший священник, якого Петро послав до них”.

Вторинними абсолютними реченнями є речення з підметом у називному або знахідному відмінках.

Прихильники теорії запозичення [4; 15] говорять про те, що абсолютні речення нечасто вживаються в оригінальних англійських текстах, які, утім, незважаючи на оригінальність, написані особами, що вільно володіли латиною і використовували латинські тексти як джерело натхнення. У цьому випадку взагалі неможливо говорити про існування будь-яких давньоанглійських прозових творів, цілком вільних від латинського впливу [13].

У VII–XV ст. абсолютні речення переважно вживалися у прозових творах: наразі відомо про існування двох прикладів у давньоанглійській поезії [15], у середньоанглійській поезії спостерігається схожа ситуація.

На нашу думку, давньоанглійські абсолютні речення, успадковані з індоєвропейської прамови, на ранніх незафіксованих етапах розвитку мови перебували на межі зникнення і могли б зовсім вийти з ужитку, якби не зростання кількості АПДР завдяки перекладам (і перекладачам) латинських текстів. У сучасній лінгвістиці таке явище дістало назву “селективне частотне копіювання” у рамках теорії копіювання кодів [8].

Інший випадок селективного частотного копіювання спостерігаємо в другій половині середньоанглійського періоду. У XII–XIII ст. частотність конструкції незначна [1], особливо в поезії, і така ситуація цілком відповідає тенденціям, характерним для попереднього етапу розвитку англійської мови [1; 2]. Але з втратою французькою мовою своїх позицій в Англії і стрімким розвитком літератури англійською мовою вживаність абсолютних підрядних речень різко зростає. Особливо репрезентативними в цьому плані є поезія Дж. Чосера і приватні листи родини Пастонів, в яких Ч. Росс виокремлює 111 прикладів абсолютних дієприкметникових речень [15, р. 263], наприклад:

(2) *...of whiche title and answer I sende yow a copie that hath be put in-t the parlement, the Lord Molevns beyng there present, wherto he cowed not sey nay* [18].

У ранньоновоанглійській мові, як і в класичних мовах, абсолютні підрядні речення, що додають невимушеності та своєрідності складним синтаксичним утворенням, стають невід'ємною складовою синтаксису. Вони використовуються не тільки в літературі, їх можна зустріти в приватному листуванні і діалогічному мовленні. Нерідко досліджувані синтаксичні одиниці актуалізуються у спонтанних молитвах і проповідях, хоча і в усталених виразах на зразок *all things being equal, all things considered*.

Початок ранньоновоанглійського періоду характеризується значним індивідуальним варіюванням у використанні АПДР: якщо у творчості У. Шекспіра, Дж. Мілтона та Дж. Лілі досліджувані синтаксичні одиниці є звичним явищем (тільки в п'єсі У. Шекспіра Генріх IV, ч. II нами виокремлено 20 прикладів абсолютного дієприкметникового речення), то у Ф. Бейкона, Е. Спенсера, Б. Джонсона вони майже не зустрічаються. Така непослідовність у вживанні АПДР пояснюється незавершеним процесом натуралізації конструкції в англійському синтаксисі.

Ситуація нормалізується в період Реставрації, після 1660 року, коли абсолютні підрядні речення стають невід’ємним елементом синтаксису англійської мови і з різною частотою актуалізуються майже в кожному тексті. Варто згадати, що саме в цей період починається розквіт роману як особливого літературного жанру і саме серед романістів конструкція набуває надзвичайної популярності. Невикористання АПДР окремими авторами пояснюється скоріше особливостями їхнього стилю, а не виходом абсолютних речень з ужитку.

Досліджуючи стилістичні особливості абсолютних речень, необхідно пам’ятати, що в ранньоанглійський період відбувається певна зміна в стилістичному забарвленні конструкції: якщо в XVI–XVII ст. АПДР використовуються в дидактичних і філософських трактатах, то у XVIII ст. основна сфера їх застосування – розповідь і опис. Цікавим є спостереження дослідників класичних мов, які стверджують, що аргументативний дискурс – це сфера домінування інфінітива, в той час як саме дієприкметник є невід’ємною частиною розповіді [6, р. 147]. Цим пояснюється найвища частотність конструкції у художній прозі, далі йдуть автобіографічні (у щоденниках Самуеля Піпса, наприклад, за 1660 рік кількість ужитих абсолютних речень складає 188 одиниць) і біографічні твори, історичні праці й есе. У дидактичній прозі абсолютні речення не належать до популярних синтаксичних конструкцій, що відповідає ситуації у класичних мовах [15, р. 298].

Якщо в поезії VIII–XIII ст. абсолютні речення майже не вживаються, то в середині XIV ст. ситуація змінюється радикально. У творах Дж. Чосера частотність конструкції надзвичайно велика, можливо, як наслідування Дж. Бокаччо [15]. Крім Дж. Чосера, абсолютні речення зустрічаються у творах Дж. Гауера та У. Ленгленда, хоч і не так часто (табл. 2).

Таблиця 2

АПДР в поетичних творах XIV–XVII ст.

Дж. Чосера. Поетичні твори	29
Дж. Гауер “Сповідь закоханого”	13
У. Ленгленд “Бачення Петра-пахаря”	3
У. Хоклів. Поетичні твори	13
У. Шекспір “Дванадцята ніч”, “Венеціанський купець”, “Як вам це сподобається”, “Король Генріх IV” (Ч. I–II)	52
Ф. Сідні “Захист поезії”	23
Е. Спенсер “Королева фей”	18
Дж. Мілтон “Втрачений рай”, інші поетичні твори	105
Дж. Лілі “Евфус”	60
Дж. Драйден. Поетичні твори	60

Кардинальні зміни у вживанні абсолютних речень у поезії спостерігаємо в ранньоанглійський період: від творів У. Шекспіра й інших поетів і драматургів Єлизаветинського періоду до творів Дж. Драйдена абсолютні речення стають звичним явищем, яке характеризує англійську поезію. Поясненням такого прориву може бути той факт, що XVIII ст. – це епоха розквіту англійської прози, тому стилістичні засоби, які спочатку характеризували винятково прозові твори, поступово проникають у поезію.

Корпус ранньоанглійського листування (PSEEC) є найкращим джерелом інформації про автентичне спілкування у ранньоанглійський період. Як зазначають укладачі корпусу [12], автори листів були класифіковані за соціолінгвістичними параметрами, що уможливило дослідження мовлення окремих індивідів та груп індивідів відповідно до їхнього соціального статусу, статі, місця проживання, освіти та професійної діяльності. Дослідження вживаності абсолютних підрядних речень у приватному листуванні показало стрімке зростання в XVII ст. (рис. 1).

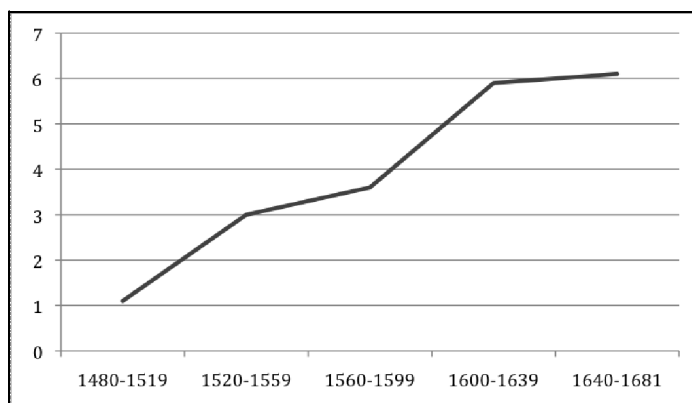

Рис. 1 АПДР у Корпусі ранньоанглійського листування (N/10000 слів)

Експансія абсолютних речень у ранньомовноанглійський період мала чітко виражений гендерний характер (рис. 2). Уважається, що гендерні особливості мовної зміни можуть бути виявлені тільки після проходження початкової фази і досягнення 20–30 відсоткового рівня загальної частотності (стадія, що описується У. Лабовим як новий потужний етап у циклі мовних змін [11]). Проте, часом гендерні особливості мовних змін виявляються раніше, ілюстрацією чого в англійській мові є не тільки абсолютні підрядні речення, але й, наприклад, втрата множинного заперечення (multiple negation). Така картина особливо характерна для мовних змін, лідерами яких є чоловіки і які, в першу чергу, виявляються в академічному і професійному дискурсах, однак, підтвердження такої тенденції потребує подальшого дослідження.

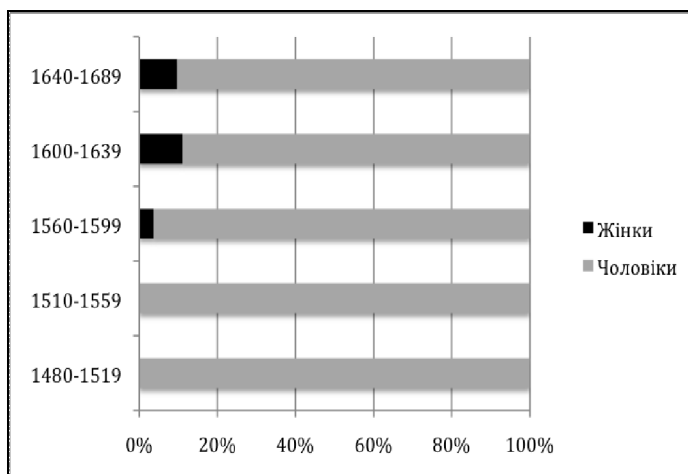

Рис. 2 Гендерна дистрибуція АПДР у XV–XVI ст. (PCEEC)

Отже, серед основних факторів, які сприяли стрімкому зростанню вживаності абсолютних підрядних дієприкметникових речень у XIV–XVII ст., необхідно виокремити: вплив давньофранцузької мови, який повною мірою реалізується в XIV ст. і в результаті якого англійська мова збагатилася новими прийменниками і квазі-прийменниками [15]; вплив класичних мов, що інтенсифікується з початком епохи Відродження в Англії і створює передумови для розширення сфери застосування абсолютних підрядних речень; процес стандартизації

англійської мови, який починається в період Реставрації і сприяє остаточній натуралізації конструкції, закріпленню її вживання в розповідних і описових текстах, а також подальшій експансії на поетичні тексти. Процес поширення мовної зміни був соціально стратифікованим, від самого початку лідерами змін були чоловіки, що в комбінації з впливом класичних мов на зростання уживаності конструкції дає підстави класифікувати цю мовну зміну як зміну “зверху”. У подальшому вважаємо за необхідне проаналізувати вплив інших соціолінгвістичних чинників на остаточну натуралізацію абсолютних дієприкметникових підрядних речень та розглянути функціонування конструкції у приватному листуванні XVIII ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гусар Н. І. Структура та функції абсолютної дієприкметникової конструкції у середньоанглійській мові : автореф. дис ... канд. філол. наук : 10.02.04 “Теманські мови” / Н. І. Гусар. – К., 2002. – 19 с.
2. Семененко Г. М. Абсолютна дієприкметникова конструкція у функції обставини причини в давньоанглійській мові / Г. М. Семененко // Південний архів. Філологічні науки : [зб. наук. праць] / [гол. ред. О. В. Мішуков]. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2004. – Вип. XXV – С. 71–76.
3. Bauer B. Archaic syntax in Indo-European. The spread of transitivity in Latin and French / Brigitte Bauer. – Berlin; N. Y. : Mouton de Gruyter, 2000. – 394 p.
4. Callaway M. The absolute participle in Anglo-Saxon / M. Callaway // The American Journal of Philology. – 1889. – No. 10.3. – P. 316–345.
5. Costello J. R. The Absolute construction in Indo-European : a syntagmatic reconstruction / J.R. Costello // Journal of Indo-European Studies. – 1982. – No. 10.3-4. – P. 235–252.
6. Gildersleeve B. L. Gildersleeve’s Latin grammar / B. L. Gildersleeve, G. Lodge. – 3d ed., rev. and enl. – London : Macmillan, 1903. – 546 p.
7. Holland G. B. Nominal sentences and the origin of absolute constructions in Indo-European / G. B. Holland // Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung. – 1986. – No. 99.2. – P. 163–193.
8. Johanson L. Contact-induced linguistic change in a code-copying framework / L. Johanson // Language Change : The Interplay of Internal, External and Extra-linguistic Factors (Contributions to the Sociology of Language, 86). – Berlin : Mouton de Gruyter, 2002. – P. 285–313.
9. Kisbye T. An historical outline of English syntax / Kisbye Torben. – Aarhus : Akademisk boghandel, 1972. – 392 p.
10. Kortmann B. Free Adjuncts and Absolutes in English : Problems of Control and Interpretation / Bernd Kortmann. – London, N. Y. : Routledge, 1991. – 253 p.
11. Labov W. Principles of linguistic change / William Labov // Internal factors. – Oxford : Blackwell, 1994. – Vol. I. – 596 p.
12. Nevalainen T. Historical Sociolinguistics : Language Change in Tudor and Stuart England / T. Nevalainen, H. Raumolin-Brunberg. – London : Pearson Education, 2003 – 266 p.
13. Pol N. van de. Between copy and cognate : the origin of absolutes in Old and Middle English / N. van de Pol // Copies versus Cognates in Bound Morphology. – Leiden : Brill, 2012. – P. 297–322.
14. Quirk R. A Comprehensive Grammar of the English Language / [R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvik]. – London : Longman, 1985. – 1780 p.
15. Ross Ch. H. The Absolute Participle in Middle and Modern English / Ch. H. Ross // PMLA. – 1893. – Vol. 8. – No. 3. – P. 245–302.
16. Sørensen K. Latin influence on English syntax : A survey with a bibliography / K. Sørensen // Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague. – 1967. – No. 11. – P.131–155.
17. Visser F. Th. An Historical Syntax of the English Language / Fredericus Theodorus Visser – Leiden : E. J. Brill, 1963. – Vol. 1. – 662 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

18. PCEEC = Parsed Corpus of Early English Correspondence, text version. 2006. Compiled by Terttu Nevalainen, Helena Raumolin-Brunberg, Jukka Keränen, Minna Nevala, Arja Nurmi and Minna Palander-Collin, with additional annotation by Ann Taylor. Helsinki: University of Helsinki and York: University of York. Distributed through the Oxford Text Archive.

19. The Blickling Homilies of the 10th Century / [ed. R. Morris]. – Part I-II. – L. : N. Trubner & CO, 1880. – 369 p.

Дата надходження до редакції 10.10.13